

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

ГАЙТАН Віталій Віталійович

УДК 327.2(470+477+57).001.73/76

**МОДЕРНІЗАЦІЯ ЯК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ
ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН**

Спеціальність 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем
та глобального розвитку

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Одеса – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі філософії Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник доктор філософських наук, професор
РОЗОВА Тамара Вікторівна,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
професор кафедри філософії

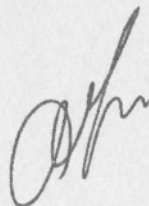
Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
ЖАНГОЖА Рустем Наїлевич,
Інститут всесвітньої історії,
головний науковий співробітник відділу
глобальних і цивілізаційних процесів;

доктор політичних наук, професор
ШЕВЧУК Олександр Володимирович,
Чорноморський державний університет
імені Петра Могили,
декан факультету політичних наук,
професор кафедри міжнародних відносин
і зовнішньої політики

Захист відбудеться 26 червня 2015 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.02 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2, ауд. 312.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий 25 травня 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. В. Пехник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність проблеми дослідження. В сучасному осягненні інтегративних та дезінтегративних тенденцій розвитку країн пострадянського простору велику роль відіграє саме політична наука, яка на новому рівні рефлексії оцінює антропні, цивілізаційні, культурні ризики глобалізаційних процесів. Модернізація культурно-історичного потенціалу пострадянських країн пов'язується лише з так званим транзитом – переносом західних моделей розвитку, ідеологій, політичних механізмів регулювання в посткомуністичний простір, що не завжди є виправданим та результативним.

Актуальною є проблема типів модернізації в контексті широкого спектру антропогенних факторів розмаїття культурних ландшафтів Сходу і Заходу, Півдня і Півночі. Ідеологічне та політичне поле трансформаційних процесів соціокультурного потенціалу бувших країн СРСР має міфотворчий підтекст, де всі трансформації соціального простору набувають холистичних ознак панівної надсистеми, до якої рухаються пострадянські країни. Саме тому актуальним є визначити політичні, метакультурні горизонти самої «трансформативності» як глобалізаційного фактору сучасності.

Проблематиці пострадянського простору присвячено досить значний об'єм праць як геополітичного, економічного, соціокультурного вимірів, так і робіт з філософії політики посткомунізму. Це дослідження зарубіжних науковців О. Бикова, В. Бочарова, Л. Вардомського, В. Дурнева, Л. Зевіна, В. Колпакова, Ю. Пивовара, В. Тишкова, В. Федотової, Н. Федотової, Б. Хейфіца, Т. Щепанської та ін. З українських дослідників освоєнню проблеми трансформації українського соціуму присвячені роботи В. Андрушенка, К. Вітмана, Є. Головахи, Р. Жангожі, І. Коваля, Л. Кормич, І. Кресіної, М. Польового, С. Наумкіної, Т. Розової, М. Розумного, А. Силенко, О. Шевчука, Д. Яковлева та ін.

У студіях західних теоретиків актуальними є проблеми євроінтеграції України та проблематика глобалізаційного контексту інтегративних процесів взагалі, що, зокрема, досліджується в роботах З.Бжезинського, Б. Колер-Кох, Дж. Едера, Г. Воллеса, М. Яхтенфукса, Д. Хелда, Д. Гольдблатта, Е. МакГрю, Д. Перратона та ін.

Проте, саме процеси модернізації потенціалу країн пострадянського простору ще недостатньо вивчені саме в контексті політології, філософії політики, політичної антропології, глобалістики як певного горизонту політичної трансформації, що акумулює економічну, геополітичну та соціокультурну проблематику.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в межах тематичного плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична

академія»: «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку Української державності та права» (державний реєстраційний номер 011U000671) на 2011–2015 рр.

Метою дисертаційного дослідження є визначення процесів модифікації потенціалу пострадянських країн в контексті політичних проблем міжнародних систем та глобального розвитку як інтегративних інтерпретативних парадигм.

Відповідно до поставленої мети були визначені наступні завдання:

- представити політологічний аналіз трансформаційних процесів пострадянського простору;

- уточнити поняття «реальний соціалізм», «транзитологія», «трансформація», «соціокультурний політичний потенціал» в контексті модифікації та модернізації геополітичних, економічних та соціокультурних сфер країн пострадянського простору;

- визначити детермінанти модернізації соціокультурного політичного потенціалу пострадянських країн у форматі діалогу з ЄС, Північною Америкою, Азіатсько-Тихоокеанським регіоном;

- охарактеризувати східний та західний сценарії розвитку країн пострадянського простору в контексті альтернативних моделей трансформації, зокрема постзахідний сценарій модернізації української політичної, економічної та соціокультурної сфери;

- надати аналіз корпоративного глобалізму у контексті модернізації пострадянського простору, зокрема інвестиційної та міграційної політики;

- визначити транзитологічні моделі розвитку пострадянських країн як системну цілісність холістичного та антихолістичного підходів щодо трансформації соціокультурного політичного потенціалу.

Об'єктом дослідження є трансформація пострадянських країн як системна цілісність.

Предметом дослідження є модернізація потенціалу пострадянських країн як фактор трансформації.

Методи дослідження визначаються потребою комплексного аналізу проблеми та базуються на використанні міждисциплінарного підходу. В його рамках використовувались як загальнонаукові, так і спеціальнонаукові методи. Зокрема, був використаний діалектичний метод, який надав можливість проаналізувати міжкультурний діалог у процесі глобалізації. Методологічну основу дослідження складає міждисциплінарний підхід, що дає змогу найбільш ефективно використати потенціал гуманітаристики для аналізу модернізаційних процесів, що відбуваються у соціокультурному політичному просторі пострадянських країн. Методологія дослідження спирається на компаративістський та системний підходи. Для реконструкції політичного потенціалу пострадянських країн як єдності геополітичних, економічних, соціокультурних інтенцій використовуються

такі інтегративні принципи системогенезу, як холізм та антихолізм. Для аналізу транзитологічних матриць модернізації застосовувався принцип історизму, прогностичний, модельно-проективний методи. Для визначення глобалізаційних процесів та діалогу культур під час модернізації використовувався метод політичної антропології та дескрипції політичних процесів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації модернізація як фактор трансформації пострадянських країн досліджується як феномен політичної антропології та як системна цілісність геополітичних, економічних, та культурно-історичних реалій. Наукова новизна отриманих результатів розкривається в наступних положеннях що виноситься на захист:

вперше:

– проаналізовано модернізацію як транзитологічну методологію в контексті політичної антропології, що розширює горизонти транзитології як певного політичного, маркетингового та економічного концепту-мікс;

– доведено, що модернізація політичної, соціально-економічної та гуманітарної сфер не вичерпується процесами вестернізації (адаптації західних моделей розвитку), демократизації (трансформації електоральної демократії у функціональну) та маркетизації (побудови автонхтонного капіталізму), а є полісистемною цілісністю глобалізаційних процесів, що базуються на діалозі культур та взаємоінтеграції соціокультурного політичного потенціалу країн-акторів соціокультурної політичної взаємодії;

– визначено, що альтернативні моделі постзахідного та східного сценарію розвитку пострадянських країн потребують винаходження паліативів безальтернативного, неконфліктного формування інтегративного простору на підставі метакультурних, політичних, екологічних, етичних, естетичних цінностей;

– визначено соціокультурний політичний потенціал пострадянських країн як системну, надсистемну та полісистемну цілісність в рамках холістичного та антихолістичного підходів щодо презентації соціальних мегасистем;

уточнено:

– концепцію корпоративного глобалізму, що є активним продуцентом процесів модернізації. Корпоративний глобалізм трактується як локальна сфера професійно орієнтованої інтеграції виробництв, системи послуг, туристичного бізнесу та інших культурних практик;

– теорію модернізації крізь призму її розуміння у соціокультурній сфері (у системі навчання, рекламі, інформаційному та комунікативному просторі), що потребує винаходження національних моделей трансформації та презентації інформації;

дістало подальшого розвитку:

– концепція транзитології як інтегративного фактору та системи модернізаційних інтенцій, що потребує удосконалення до надсистемного (принцип холізму) та полісистемного (принцип антихолізму) визначення модернізації як певного системогенезу соціокультурного політичного потенціалу пострадянських країн;

– поняття «пострадянський простір» як розуміння того, що пострадянський простір є стримуючим фактором глобалізаційних процесів як уніфікуючих моделей та західних схем вестернізації держав.

Теоретичне та практичне значення роботи полягає в тому, що положення і висновки дисертації розширюють простір для подальшого дослідження широкої проблематики, пов'язаної з реформуванням сучасного українського суспільства. У теоретичній площині значення дисертаційної роботи полягає в тому, що процеси модернізації соціокультурного політичного потенціалу пострадянських країн визначаються в контексті не лише адаптації західних схем транзитології, але з позиції зворотного зв'язку – впливу культурно-історичного потенціалу пострадянського простору на процеси глобалізації. Модернізація визначається в контексті геополітичної, економічної, екологічної, соціокультурної проблематики розвитку.

Окремі положення роботи можуть бути використані в науково-педагогічній діяльності при підготовці загальних і спеціальних курсів у вищих закладах освіти, написанні підручників і навчальних посібників з політологічних дисциплін, в тому числі з теорії суспільно-політичних вчень, з теоретичних засад гуманізації суспільства та політики. Матеріали та висновки роботи можуть бути використані при викладанні окремих тем загального курсу «Політологія» та спеціальних курсів з глобалістики, політичної антропології, культурних практик (зокрема, мас-медіа, реклами, туристичного бізнесу та ін.)

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були апробовані на міжнародних, всеукраїнських наукових конференціях: «Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави» Львів листопад – 2007; «Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави», Одеса квітень – 2008; «Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави» Одеса – Львів листопад – 2008; Міжнародній конференції студентів аспірантів і молодих вчених «Ломоносов 2011» Москва, квітень – 2011; «Питання удосконалення методології сучасної юриспруденції», Одеса, березень – 2012; Міжнародній конференції студентів аспірантів і молодих вчених «Ломоносов 2012» Москва, квітень – 2012; «Правове життя сучасної України», Одеса, квітень – 2012; «Правове життя сучасної України», Одеса, травень – 2013 Основні положення і результати дисертаційного дослідження обговорювались на методичних

семінарах і на засіданнях кафедри філософії Національного університету «Одеська юридична академія». Окремі положення та висновки знайшли своє відображення у доповідях на наукових конференціях професорсько-викладацького складу, докторантів та аспірантів Національного університету «Одеська юридична академія» (Одеса, 2011 – 2014 рр.).

Основні положення дисертаційного дослідження викладено у 10 публікаціях, з них 5 одноосібних публікацій у наукових виданнях, які є фаховими в галузі політичних наук, в тому числі – 1 у зарубіжному виданні.

Структура і обсяг дисертації: робота складається з вступу, трьох розділів, що включають в себе десять підрозділів, висновків по розділах, висновків і списку використаних джерел (247 найменувань), загальний обсяг роботи становить 192 сторінки, з них 170 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, формулюється мета й завдання дослідження, визначено об'єкт та предмет дослідження, розкривається наукова новизна його результатів, теоретичне і практичне значення. Наводяться дані про апробацію та публікації основних результатів дослідження.

У розділі I «**Теоретико-методологічні засади та джерельна база дослідження**» експлікується методологічна база та визначаються теоретико-методологічні засади дослідження.

Підрозділ 1.1 «Детермінанти трансформації «реального соціалізму»

– присвячений аналізу конститутивних засад реконструкції соціально-політичних систем ХХ століття.

Дефініція «реальний соціалізм», то являє собою складну конфігурацію, яка часто піддавалась критиці. Вважається, що ідеологи радянської системи охарактеризували цей стан суспільства як «розвинутий», на межі 80–90-х років його легко інтерпретували як «застій» або стагнацію. Проте «реальний соціалізм» або «розвинений соціалізм» є евфімізмом радянської ідеології як пропагандистської тоталітарної машини ХХ століття. Однак є інші дефініції реального соціалізму, де категорія «реальність» виходить за межі суто ідеологічних та політичних ознак. Соціалізм визначається в більш широкому – світоглядному, філософському сенсі. Тобто це реальність, яка сформувалась в контексті соціалістичної ідеології, виникла як факт здійснення різних культурних форматів у різних геополітичних умовах. Реальний соціалізм не закінчився у 80-90-ті роки з побудовою олігархічних субструктур. Сучасний стан країн пострадянського простору характеризують через поняття «державний капіталізм», розуміючи його як етатизм або «суперетатизм», тобто суто державний спосіб регулювання економікою.

Втім «реальний соціалізм» – не лише теоретичний конструкт, але реальний негативний досвід утворення певної ідеологізованої надсистеми впливу на людину на підставах тотального холізму. Цей досвід можна визначити також як політичний феномен, що уніфікував культурно-історичну цілістність надзвичайно різних країн СРСР і намагався здійснити надпроект «рядянської людини».

У підрозділі 1.2 «Політичний екуменізм як стратегія глобалізації пострадянських країн» визначаються глобалізаційні реалії адаптації сакрального простору релігії для потреб політичної трансформації.

Політичний екуменізм – це стратегія, яка народилась в надрах глобалізаційних процесів Заходу. Більше того, політичний екуменізм – це еклектична суміш політичної практики, ідеології, релігії, а також тих універсалістських стратегій, які направлені на певну ідеологізацію релігії, на її десекуляризацію. Секуляризація релігії – це процес усунення із релігії головних внутрішніх ціннісних духовних засад перетворення її в політичні акції, форуми та конференції, що дає можливість інтерпретації релігії як культурної практики, що корелює з політикою. Можна стверджувати, що політичний екуменізм стає одним із важливих напрямків глобальних трансформативних процесів.

Екуменізм намагається під виглядом антиортодоксальзму роздрібнити, а разом з тим поєднатись з іншими течіями, знищуючи глибинну реальність релігійного виміру політики. Протестантизм Заходу, застосовуючи екуменізм як стратегію глобалізації, певною мірою направлений проти християнської релігії, яка визначається як ортодоксальна. Отже, екуменізм направлений проти релігії як важливого фактору життя людини.

У підрозділі 1.3 «Структурна модернізація політичного, соціокультурного та економічного потенціалу пострадянських країн» визначаються вихідні концепції структурної модернізації як транзитологічної моделі.

Такі категорії, як «модернізація», належать до провідних структурних, концептуальних ознак трансформації або транзиту, який визначається як певна проекція західних моделей. Це спонукає до невтішних прогнозів. Якщо на рівні економіки вона працює в контексті зміни інфраструктури, то на рівні політичних, ідеологічних систем, пов'язаних з інституалізацією громадянського суспільства, виглядає метафорою.

Суть модернізації зводиться до перманентного процесу, який в свій час Микита Хрущов визначив як «наздогнати і перегнати Америку». І ця потреба наздоганяти, другосортність або нижчевартість ряду країн визначає образ світу, образ людини і цінності буття в цьому світі.

Порівняння темпів модернізації структурних перетворень в Україні, країнах Балтії, Молдові, Білорусії, вражає контрастами, але ці країни в геополітичному і в географічному положенні є певними буферними

зонами, перехідними від Росії і країн центральної Азії. Росія і країни центральної Азії знаходяться в кращому положенні саме через те, що у них існує наявність великих енергетичних ресурсів.

Підрозділ 1.4 «Екологічні альтернативи модернізації пострадянських країн як глобалізаційний фактор» присвячений екології як фактору трансформації пострадянських країн.

Екомайбутнє як перспектива – це своєрідний прогностичний простір, який набуває ознак комплексності. Метаекологічна проблематика структурується в контексті наднаціональних, надкультурних, надекономічних і надглобалізаційних проблем. Надглобалізаційні проблеми розуміються як універсалізація, прискорення темпів росту, як мегавимір, який свідчить про планетарний контекст, в якому будь-які зрушення виглядають лише перманентними змінами. Як би вони (зрушення) не описувалися – в рамках екстенсивної або інтенсивної метрики, все одно вони є складовою культурно-історичного процесу. Екологічна проблематика стала інтегративним феноменом пост сучасності і включена в сучасні модернізаційні процеси.

У висновках до першого розділу визначено, що категоріально-методологічну базу дослідження становлять ряд дефініцій, що розкривають сутність та природу процесу модернізації як фактору трансформації пострадянських країн. Так, «реальний соціалізм», який був побудований в колишньому СРСР, існував як ідеологічна модель. Отже, адекватною формою сучасних глобалізаційних процесів і діалогу різних типів глобалізації можна визначати як саме національну модель модернізації, яка виникає на певному рівні досягнутої вестернізації, тобто адаптації іншого типу виробництва і типу відносин, які включають в себе весь набір демаркацій: таких, як демократія, неолібералізм, ринок та ін. Вони є засадничими, початковим ресурсом для побудови своєї власної національної моделі формування актора глобалізаційних відносин. Діалог між акторами глобалізаційних процесів здійснюється по-різному – як конфлікт, як раціональна або нераціональна реальність, в якій можливі по-різному визначені актори соціальних відносин. Це є діалог між носіями різних культур і різними акторами глобалізаційних процесів. Так, глобалізація осмислюється як своєрідна позиція кожного із акторів, як проблема діалогу в контексті глобалізаційних відносин. Вона потребує свого власного національного досвіду і свого власного сценарію розвитку, який не можна описувати в рамки «наздоганяючої» економіки, сталого розвитку, прогресу та інших формульних шаблонів і схем.

Розділ II «Модернізація політичної, соціально-економічної та гуманітарної сфер пострадянського простору в контексті альтернативних моделей розвитку» присвячений визначенню соціокультурних політичних засад трансформації пострадянського простору.

У підрозділі 2.1 «Пострадянський простір в форматі діалогу з ЄС, Північною Америкою, Азіатсько-Тихоокеанським регіоном» визначаються альтернативні моделі розвитку.

Категорія «діалог» в контексті альтернативних моделей розвитку це не лише переговори, а також весь комплекс юридичних протокольних акцій. Це орієнтований на тенденції розвитку експліцитний та імпліцитний вимір співвідношень акторів глобалізаційних процесів, якими виступають Північна Америка, ЄС, Азіатсько-Тихоокеанський регіон, країни пострадянського простору, що в тій чи іншій мірі здійснюють формальні і неформальні стосунки. Їх можна визначити в контексті інтегральної моделі політичної антропології як діалог. Все це в певній мірі можна визначити як ту цілісність, яка в політологічних, культурно-антропологічних, а також семіотичних дослідженнях визначається як діалог або полілог. Так, ЄС прагне перетворитись на своєрідні Сполучені Штати Європи. Політика і всі дії цієї системи орієнтовані на розширення присутності ЄС в Європі, тобто на залучення все інших та інших членів, орієнтує на те, що сам по собі механізм прийняття рішень достатньо структурований. Включення в цю спільноту диктує саму стратегію сталого розвитку і потребу відповідати стандартам демократії, лібералізму та іншим вимогам європейських цінностей.

Але цій позиції протистоїть позиція Китаю, Індії, країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Саме вони ставлять інші проблеми, саме вони провокують зовсім іншу динаміку і зовсім інший підхід, який орієнтований не на європоцентризм, або атлантизм, а на цінності всіх інших акторів, не на європейський тип розвитку. Діалог, однак, здійснюється не за сценарієм, який визначається в рамках моністичної системи, що орієнтована наздоганяючий розвиток і на вестернізацію, переймання тих цінностей, які диктуються акторами глобалізаційного впливу. Тобто, виникають форми незахідної глобалізації, що радикально відрізняється від північно-американської традиції.

Підрозділ 2.2 «Східний та західний сценарії розвитку пострадянських країн» присвячений аналізу альтернативних сценаріїв розвитку.

Сьогодні немає радикальних відмінностей між капіталізмом і соціалізмом. Після розпаду СРСР ця різниця виглядає не такою радикальною, як це було раніше. Господарча демократія, яка панує в Китаї, вже немає нічого спільного з ортодоксальним соціалізмом або комунізмом, з його догмою – диктатурою робітничого класу, яка фактично і призвела до кризи суспільства так званого «реального соціалізму», завела його в терор, боротьбу проти свого народу і здійснила той опір, який перманентно відбувся та закінчився крахом цієї системи. Те ж саме відбувається із демаркацією Схід – Захід. Вже немає абсолютно західного, абсолютно східного чорно-білого варіанту.

Отже, сценаріїв може бути багато, але всі вони вписуються в антитетику, яка традиційно тяжіє до моделі західного експансіонізму, тобто, наздоганяючої моделі, і до адаптивної моделі; орієнтованої на редукцію західних інтенцій та на селекцію її до власне своїх потреб. Країни, орієнтовані на соціокультурні політичні зміни, будуть утримувати саме свою особливу модель розвитку на підставі націо-модельного, модерного принципу розвитку. Цей сценарій не є здоганяючим, бо він не стоїть в одному ряду з країнами західних лідерів і начебто потрапляє у відстійник історії, де утворюється паралельна модель розвитку, яка уникає тих наслідків усунення на периферію і адаптації, адсорбції застарілих технологій, але в певній мірі визначає для себе пріоритети адаптації західних технологій і західних формульних схем, які беруться за модель розвитку.

В *підрозділі 2.3 « Постзахідний та євразійський сценарій в українському політичному флешмобі »* визначаються східні та західні моделі інтеграції соціокультурного політичного потенціалу України у європейський простір.

Флешмоб – це презентація політичних акцій на кшталт перформансу, що надзвичайно театралізує та переводить політику в ранг сценічної діяльності. Саме цей процес і вирізняється в Україні як своєрідна ігрова реальність яка політично забарвлена, а політика перетворюється на шоу та гру, що є один із факторів надмірної політизації суспільства. В такому просторі легше маніпулювати масовою свідомістю та простіше здійснювати будь-яку політику.

Політична реальність, як й сьогоднішній стан політичного життя в Україні, напрямок політичного процесу свідчить про тотальну деструкцію політики, де політична реклама, політичні шоу, політизація в цілому і перетворення все на постмодерний контекст девальвує не тільки політичні цінності та життя в цілому.

У *висновках до другого розділу* підкреслено, що пострадянський простір у форматі діалогу головних акторів глобалізаційних процесів, а це Європейський союз, Північна Америка, Азіатсько-Тихоокеанський регіон, визначається, як багатовимірний і багатовекторний контекст, що не можна звести лише до наздоганяючої моделі або постзахідного зразка вестернізації. На пострадянському просторі виникають різні форми господарювання та модернізації, – це автохтонна модель капіталізму, сутність якої у тому, що вона презентує соціокультурний контекст, досвід того чи іншого актора глобалізації. Головна ідеологема і міфологема функціонування ЄС є регулятивно-наглядовою, що перетворюється на більш активну, більш структурну вертикаль, що має бути зазначена як своєрідна конфедерація, яка багато у чому калькує атлантичну модель. Атлантизм претендує на первинну роль у процесі глобалізації. Країни,

що розвиваються з домінантою китайського впливу, знаходяться в стадіях здоганяючого розвитку і вписані в той модернізаційний формат, який можна визначити, як адаптивний. Східний та західний сценарій розвитку країн пострадянського простору багато у чому є ідеологічними схемами. Актуальним є постзахідний сценарій модернізації як повторення доби модерну на новому витку розвитку. Євразійський та західний сценарій є теоретичними рефлексивними моделями, які дають можливість уявити в певній системі політичної театрології майбутнє країни як полісценічний, полікультурний синтез. Саме полісценічність, полісистемність і синтетичність бачення розвитку є запорукою доповнювальності, але не контр-аргументів, не альтер-глобалізаційних моделей, до яких тяжіють сьогоднішні політологи в перспективах інтерпретації розвитку пострадянських країн.

Розділ III «Корпоративний глобалізм у контексті модернізації пострадянських країн» присвячений визначенню механізмів трансформації політичного потенціалу пострадянських країн.

Підрозділ 3.1 «Інвестиції як корпоративна політика економічної модернізації пострадянських країн» відображує проблеми економічного транзиту в країни пострадянського простору.

Корпоративний глобалізм стає все більш пріоритетною моделлю глобалізації. Прямі іноземні інвестиції стають саме тим шляхом, який дає можливість гострих інноваційних переструктурувань економіки пострадянських країн. Проте кожна з країн вийшла з СРСР з різним економічним потенціалом. В більш кращому становищі знаходяться країни Каспія та РФ, які мають значний енергетичний потенціал. Україна була більш залежною від внутрішньої інтеграції у СРСР, як і інші країни. Це спонукає до абсолютно різних оцінок і прогнозів щодо розвитку цих країн.

За рахунок країн третього світу відбувається переструктуризація політичного, культурно-історичного, економічного потенціалу, в більшості це пов'язано з ресурсами, що несуть в собі енергетичний потенціал. Отже, можна стверджувати, що інвестиції і звернення до транснаціональних корпорацій – це одна з фундаментальних модульних структурних взаємодій, які фактично здійснюють політику глобалізації.

У *підрозділі 3.2 «Модернізація пострадянського простору як соціокультурний фактор»* надається аналіз політичних та соціокультурних реалій модернізації.

Поняття «модернізація» не стає адекватним горизонтом опису інтерпретативно-концептуальних ознак глобалізації. З його осмисленням в контексті транзитології відбулося дуже багато змін. Модернізація – це механічний перехід від співтовариства до співтворчості, ціннісний, раціональний і цілераціональний комплекс, це знаходження єдиних вимірів

спільного принципу раціональності. Втім модернізація, розвиток не можуть бути прозахідними, прогрес не може бути євроцентристським або якимось іншим, він має бути поліцентричним. Проте, цього не визнає жодна з тих країн, яка намагається здійснити пресинг глобалізації. Виклик Заходу має свої відповідні реалії його здійснення. Втім, ці реалії визначаються по-різному. Так, в Китаї та Японії відбувається здоганяюча модернізація, яка в певній мірі реалізує адаптивний механізм застосування технологій Заходу, але не здійснює їх в певній мірі. Те ж саме можна спостерігати в країнах СНД, які теж приймають наздоганяючу модель, але не вважають її єдино можливою. Україна ж намагається йти компромісним та спорадично-традиціоналістським шляхом.

Підрозділ 3.3 «Міграційна політика як фактор модернізації пострадянських країн» присвячений аналізу міграції як складової глобалізаційних процесів.

Міграція є однією із складових глобалізаційної реальності. Глобалізація неможлива без широкого пересування мас людей, формування тимчасових колективів у вигляді корпоративних констант, створенням мультинаціональних або міжнародних корпорацій. Це завжди той чи інший тип інтеракції трудових ресурсів, пов'язаний з вивозом або запрошенням інтелектуальних резервів фахівців, їх навчанням, облаштуванням. Надання притулку, а також утворення місць, обмін місцями, виробництво місць – це одна із складових загальноєвропейської парадигми, яку можна охарактеризувати як парадигму обміну.

Міграційна політика визначає потенціал нації-держави, у певній мірі вона може слугувати компенсаторним механізмом демографічних проблем, а також здійснює перманентні завдання щодо розбудови тих чи інших об'єктів, але ця політика призводить до регулювання міграційного руху населення і визначає дві зони цього руху. Один з них виникає на мікрорівні, інший – на макрорівні. На мікрорівні – це пересування людей всередині країни або із країн ближнього зарубіжжя. На макрорівні – як відтік, так і прибуття релатріантів із країн далекого зарубіжжя. Втім перша тенденція є більш визначеною. Міграційна політика – це система правових, фінансових, адміністративних, а також організаційних заходів як державного, так і недержавного типу, які направлені на визначення основних дій щодо корегування міграції. Так, в Україні не існує розгалуженої системи громадських інституцій з проблем міграції, недостатньо ефективно працює Державна міграційна служба України.

У висновках до третього розділу визначено, що «корпоративний глобалізм» – умовна назва, яка визначає контекст модернізації пострадянських країн у просторі групових інтересів корпорацій, трансформацій тих чи інших структур та інституцій. Модернізація визначається в рамках реалій суто класичної модернізації, яку пов'язують

з добою Модерну та орієнтовану на екстенсивний тип передачі механізмів демократії, маркетизації, цінностей ліберального типу, які «йдуть» із Заходу в рамках транзитології. Корпоративна модернізація – це цілерациональний комплекс локального зосередження мегаструктур, міжнародних корпоративних структур, які здійснюють полісистемний комплекс заходів, який орієнтований на потреби й традиції, які пов'язані з системотворчою тенденцією модернізації. Це, зокрема, інвестиції, які стають однією з важливих реалій корпоративної політики економічної модернізації, яка відбувається в пострадянських країнах. Демократизація, маркетизація, а також інституалізація та формування громадянського суспільства – ця матриця визначена як політичний соціокультурний вимір модернізації пострадянського простору. Найбільш складний тип проблем, пов'язаний з міграційною політикою, регуляцією міграційних потоків, що є зворотною стороною глобалізації. Комплекс глобалізаційних впливів можна зазначити як інвестиційно-фінансовий комплекс, як структурну модернізацію, як політико-організаційний комплекс формування інтегративних модулів, які визначають на рівні держав процеси глобалізації. Цей широкий структурно-модернізаційний контекст трансформації та адаптації культурно-історичного потенціалу країн-акторів глобалізації пов'язаний із модернізацією та транзитологією як наскрізними механізмами політичної культуротворчості.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження свідчить про те, що модернізація як фактор трансформації пострадянських країн потребує системного уявлення про глобалізаційні процеси в сучасному світі. Спрощені схеми транзитології, які визначають лише економічні та маркетингові реалії розвитку, мало чим допомагають у осмисленні всієї складності проблем.

1. Означений вузол проблем розвитку, модернізації, трансформації політичного потенціалу країн-акторів глобалізаційних процесів, зокрема країн пострадянського простору, потребує опрацювання та застосування адекватної методології аналізу, інтерпретації як інтегративних, так й дезінтегративних тенденцій глобалізації.

Сучасний політологічний аналіз базується на системному баченні соціальних процесів в контексті підходів політичної антропології та культурно-антропологічних експлікацій соціокультурного політичного потенціалу та людської цілісності взагалі як певних культурно-історичних горизонтів розвитку людської цивілізації та її культурного розмаїття.

Антропні виміри системогенезу соціальних систем не варто уніфікувати та натуралізувати, як це було в добу раннього Модерну (концепції прогресивного розвитку людства у Просвітництві), а також

у добу прогресистського експансіонізму ідеологій соціалізму, лібералізму, консерватизму та ін., як й надмірного експансіонізму неофундаменталізму (мусульманського, сionістського та ін.). Єдиним еквівалентним принципом є принцип культурно-історичної адекватності людської цілісності як симбіозу природних, соціокультурних, політичних та сакральних вимірів буття людини. Саме цей аспект потребує цілісних експлікацій політичних процесів, що зараз відбуваються в контексті модернізації соціокультурного політичного потенціалу пострадянських країн.

2. Політичний потенціал пострадянських країн є системною, надсистемною та полісистемною цілісністю, що поєднує в собі дієві, сакральні, вчинкові та естетичні, художні цінності в процесі системогенезу геополітичної, економічної, соціокультурної сфер. Холістичний підхід надав можливість реконструювати системні детермінанти «реального соціалізму» в рамках ідеологізованого надутворення нового типу людини – «радянського». Антихолістичний підхід щодо соціально-політичних мегасистем допоміг визначити детермінанти (національні, культурно-історичні) як певні полісистемні реалії соціокультурного політичного потенціалу.

«Реальний соціалізм» – це досвід побудови комунізму в одній окремій країні, що насправді визначалася суперетатизмом як бюрократичною монополізацією влади правлячою елітою.

«Транзитологічна методологія» в контексті політичної антропології та екологічної проблематики розширює горизонти транзитології як певного економіко-трансформативного, маркетингового та демократично орієнтованого процесу щеплення західних цінностей.

3. Модернізація соціально-економічної та гуманітарної сфер не вичерпується процесами вестернізації (адаптацією західних моделей розвитку), демократизації (трансформацією електоральної демократії у функціональну) та маркетизації (побудовою автонхтонного капіталізму), базується на діалозі культур та взаємointegraції соціокультурного політичного потенціалу країн-акторів соціокультурної взаємодії. Формати діалогу з ЄС, Північною Америкою, Азіатсько-Тихоокеанським регіоном, Росією не можна структурувати як альтернативні моделі комунікації, вони потребують як системно-холістичних (центрованих), так і системно-антихолістичних (децентрованих), інтегративних зусиль.

4. Моделі постзахідного та східного сценарію розвитку пострадянських країн потребують винаходження паліативів безальтернативного, неконфліктного формування інтегративного простору на підставі політико-антропологічних та метакультурних, екологічних, етичних, естетичних цінностей, що є досвідом «радянської інтеграції» країн в контексті розвитку та формування соціокультурного потенціалу СРСР. Транзитологічні моделі постзахідного сценарію розвитку України актуалізують саме полісистемні, антихолістичні інтенції розвитку країни.

5. Надзвичайно дієвим продуцентом процесів модернізації соціокультурного політичного потенціалу стає корпоративний глобалізм як локальна сфера професійно орієнтованої інтеграції виробництва, системи послуг, туристичного, модельного бізнесу та інших культурних практик. Прямі інвестиції та довгострокові корпоративні інтереси країн-акторів глобалізаційних процесів дають можливість позбавитися надмірного етатизму у розвитку пострадянських країн. Модернізація в соціокультурній сфері потребує винаходження національних моделей трансформації та презентації інформації на підставі актуалізації внутрішнього (етнокультурного) та зовнішнього (полікультурного, мультикультурного) діалогу.

6. Гармонізація та гуманізація глобалістських інтенцій інтеграції соціокультурного потенціалу країн-акторів пострадянського політичного простору потребує визначення можливостей холістичного (центрованого, етатистського, моністичного) сценарію інтеграції на основі однонаправленого вектору культурного діалогу зі Сходом та Заходом, а також антихолістичного (децентралізованого, поліфонічного, не етатистського) підходу щодо перспектив розвитку. Найбільш затребуваною є модель взаєморелятивних зв'язків та доповнювальності двох означених підходів, що, однак, вкрай важко здійснюється в житті завдяки політиці країн-гегемонів глобалізації та некритичного досвіду переоцінювання як негативних, так і позитивних тенденцій розвитку великих системних утворень етатистського типу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Гайтан В.В. Соціокультурні детермінанти трансформації «пострадянського простору» / В. В. Гайтан // «Гілея: науковий вісник» : збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ПП «Видавництво „Гілея”», 2014. – Вип. 90 (11). – С. 263 – 267.

2. Гайтан В.В. Місце людини в постзахідному та євразійському сценаріях українського політичного флешмобу / В. В. Гайтан // «Гілея: науковий вісник» : збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ПП «Видавництво „Гілея”», 2015. – Вип. 92 (1). – С. 314 – 317.

3. Гайтан В.В. Політичний екуменізм як фактор трансформації пострадянського простору / В. В. Гайтан // «Гілея: науковий вісник» : збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ПП «Видавництво „Гілея”», 2015. – Вип. 93 (2). – С. 397 – 401.

4. Гайтан В.В. Інвестиції як корпоративна політика економічної модернізації пострадянського простору / В.В. Гайтан // Научно-практический журнал «Jurnalul juridic național: teorie și practică»:

О.О.О. Научно-практическое правовое издание Республики Молдова / гл. ред. Л. Л. Арсене. – Видавництво «Demsta» S.R.L., 2015. – № 1 (11). – С. 5 – 8.

5. Гайтан В.В. Структурна модернізація економічного та соціального потенціалу пострадянського простору В.В. Гайтан // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – О. : Фенікс, 2015. – Вип. 54. – С. 137 – 146.

6. Гайтан В.В. Вплив інформаційних прав людини на трансформацію соціокультурного простору / В.В. Гайтан // «Право і суспільство: науковий журнал» / гол. ред. М.В. Корнієнко. – Д. : ВНПЗ «Дніпропетровський гуманітарний університет», 2014. – Вип. 6. – Ч. 2 – С. 3 – 8.

7. Гайтан В.В. Місце інформаційних прав у системі прав людини / В.В. Гайтан // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. – О. : Юридична література, 2012. – Вип. 68. – С. 103 – 109.

8. Гайтан В.В. Порухення прав людини в соціальних мережах (класифікаційний аналіз) / В.В. Гайтан // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 16 – 17 травня 2013 року). – Одеса : Фенікс, 2013. – Т. 1. – С. 43 – 45.

9. Гайтан В.В. Методологічні засади дослідження інформаційних прав людини / В.В. Гайтан // Питання удосконалення методології сучасної юриспруденції. Тези Другої Міжнародної наукової конференції, присвяченої пам'яті професора О.В. Сурілова. (м. Одеса, 30 – 31 березня 2012 року). – Одеса : Фенікс, 2012. – С.72 – 75.

10. Гайтан В.В. Информационные права как четвертое поколение прав человека / В.В. Гайтан // материалы XIX Международной конференции студентов, аспирантов и молодых ученых «Ломоносов» (г. Москва, 9 – 13 апреля 2012 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2012/1968/33391_a953.pdf.

АНОТАЦІЯ

Гайтан В.В. Модернізація як фактор трансформації пострадянських країн. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23. 00. 04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2015.

Дисертація є політологічним дослідженням проблеми модернізації соціокультурного політичного потенціалу пострадянських країн як єдності геополітичних, економічних, етичних, естетичних реалій.

Визначаються принципи транзиту західних соціокультурних політичних цінностей глобального світу в простір пострадянської цивілізації. Характеризуються політичні, ідеологічні, міфологічні

детермінанти трансформації «реального соціалізму». Надається аналіз політичного екуменізму та структурної модернізації соціокультурного політичного потенціалу пострадянських країн. Альтернативні моделі модернізації реконструюються в контексті метаекологічної проблематики.

Визначається діалогічний характер глобалізаційних процесів в форматі діалогу з ЄС, Північною Америкою, Азіатсько-Тихоокеанським регіоном. Аналізуються східний та західний сценарії розвитку, корпоративний глобалізм як соціокультурний політичний фактор, міграційна політика як складова процесів модернізації потенціалу пострадянських країн.

Ключові слова: глобалізація, модернізація, пострадянські країни, пострадянський простір, соціокультурний політичний потенціал.

АННОТАЦИЯ

Гайтан В.В. Модернизация как фактор трансформации постсоветских стран. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.04 – политические проблемы международных систем и глобального развития. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2015.

Диссертация является политологическим исследованием проблемы модернизации социокультурного политического потенциала постсоветских стран как единства экономических, геополитических, сакральных, этических, эстетических реалий.

Определяются принципы транзита западных ценностей культуры и технологий в пространство постсоветской цивилизации. Характеризуются политические, идеологические, мифологические детерминанты трансформации «реального социализма». Дан анализ политического екуменизма и структурной модернизации социокультурного политического потенциала постсоветских стран. Альтернативные модели модернизации реконструируются в контексте метаэкологической проблематики. Анализируется диалогический характер глобализационных процессов в формате диалога с ЕС, Северной Америкой, Азиатско-Тихоокеанским регионом. Анализируются восточный и западный сценарии развития, корпоративный глобалізм как соціокультурний фактор, міграційна політика як складова процесів модернізації соціокультурного політичного потенціала постсоветских стран. Рассматривается современная транзитология как система взглядов, которая характеризует политическую реальность с позиции геополитических реалий. Транзитология становится модным способом интерпретации модернизации посткоммунистических государств и трансформаций их в политическом, идеологическом пространстве социокультурных идей. Определяется

несколько измерений транзитологии: всеобщее, когда любая трансформация свидетельствует о внешних влияниях, особенное, когда трансформация может состояться без западных влияний (транзита), адаптивно-рецептивное (китайский вариант, в частности), когда трансформация может трансформировать формы самого транзита, превращая его из западного в «постзападный» и др. Следовательно, если транзитология характеризует первый уровень трансформации социальных систем, она не может быть всеобщим механизмом и горизонтом осмысления трансформации как социокультурного явления. Именно поэтому актуальными являются метакультурные и экологические горизонты самой «трансформативности» как глобализационного фактора политической культуры современности, в частности, культуры стран постсоветского пространства.

Советский Союз распался вследствие внутреннего кризиса. Идеология, которая существовала в Советском Союзе, имела черты определенной суррогатной религии и существовала как своеобразная светская сакральность. Она была разрушена довольно быстро, потому что не имела традиционных корней. Но была разрушена и сама реальность (реальный социализм), соцреализм или реальность, как сконструированный сверхмир, построенный в одной стране коммунизм, Царство Божие на земле. Известно, что ни одна страна не может существовать без религиозной системы мировоззрения. Любая государственная власть имеет ту или иную государственную сакральность. Эта сакральность не является лишь виртуальной, она является религиозной по своей сущности, или создает параллельный тип религии, квазирелигию атеизма, в Советском Союзе, в частности. То есть социализм имеет социальные, политические, экономические, идеологические, мифологические и в то же время сакральные измерения, которые побуждают к осмыслению того общества, которое формировалось как антитеза капиталистическому.

Процессы глобализации определяются региональным типом существования культур. Если тому или иному социокультурному пространству навязывается чуждое ему предложение трансформации, режим изменений, оно теряет свою идентичность и, более того, теряет свои ценности, которые связаны с национальными приоритетами. Восточные страны, адаптировав технологии Запада, сохранили свою ментальность. Страны постсоветского пространства стоят перед непростым выбором – искушением глобализмом и модернизацией, а также адаптивным сценарием традиционализма

Ключевые слова: глобализация, модернизация, постсоветские страны, постсоветское пространство, социокультурный политический потенциал.

SUMMARY

Gaitán V.V. Modernization as a factor in the transformation of post-Soviet countries. – Manuscript.

Thesis for a degree candidate of political sciences on specialty 23. 00. 04 – political problems of international systems and global development. – National University “Odessa Law Academy”, Odessa, 2015.

The thesis is a political research problems of modernization of socio-cultural political potential post-Soviet countries as a unity geopolitical, economic, ethical, aesthetic realities. Identify principles of transition western cultural political values of the global world in the post-Soviet civilization. Characterized by political, ideological, mythological determinants transformation of the “real socialism» Available analysis of political ecumenism and structural modernization of socio-cultural political potential post-Soviet countries. Alternative reconstructed model of modernization in the context of objective environmental issues. Determine the dialogical nature of globalization in the form of dialogue with the EU, North America, Asia Pacific. Analyzes eastern and western scenario development, corporate globalism as a sociocultural political factor, migration policy as part of the processes of modernization potential post-Soviet countries.

Key words: globalization, modernization, post-Soviet countries, post-Soviet space, political social and cultural potential.